

לפרשת ויגש – תשע"ג

הרועים ועובדי האדמה

איילת סקסטיין

וְהָיָה כִּי-יִקְרָא לְכֶם פְּרֻעָה וְאָמַר: "מַה-מַּעֲשִׂיכֶם?" וְאָמַרְתֶּם "אֲנָשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ עִבְדֶיךָ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד-עַתָּה, גַּם-אֲנַחְנוּ, גַּם-אֲבֹתֵינוּ". בְּעֵבֹר תִּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גִּשְׁן, כִּי-תוֹעֵבֵת מִצְרַיִם כָּל-רָעָה צֵאן. (בראשית מו, לג-לד)

העימות התמידי הקיים בין איכרים לבין רועי צאן בא לידי ביטוי במקומות רבים בתנ"ך, החל מקין והבל. העימות הוא בראש ובראשונה מעשי: החקלאי, העמל על גידוליו, חושש מפני הצאן העלול ללחך ולהשמיד את פרי עמלו; הרועה, לעומתו, חש כי השטחים המעובדים של האיכרים דוחקים אותו ואת צאנו לאזורים הצחיחים, הקשים למחיה.

מצרים, ארץ חקלאית היא, כידוע, הניזונה ממי הנילוס. ובכל זאת, עלה בידי יוסף להשיג מפרעה אישור לאביו ולאחיו רועי הצאן לגור בארץ זו, בתנאי שיגבילו עצמם לאזור מרעה מרוחק מן השדות המעובדים, שהיה ידוע בשם ארץ גושן. שנים לאחר מכן מכנים דתן ואבירם את המקום בשם "ארץ זבת חלב ודבש" (במדבר טז, יג), ממש כפי שכינו המרגלים את ארץ ישראל (שם יג, כז), לאחר שראו את הריה המכוסים בסבך לא מעובד – חלומם של כל רועה.

אך העימות בין הרועה לאיכר מוצג במקורותינו פעמים רבות גם כעימות אידיאולוגי ורוחני. כבר בימי קין והבל שעה ה' אל מנחתו של הבל הרועה דווקא (ועל הסיבות האפשריות לכך לא נרחיב כאן), וגם בתקופות מאוחרות יותר אנו רואים לעתים העדפה של חיי הרועים על פני עבודת האדמה של האיכר. הנביא ירמיהו, שבעצמו היה רועה, אומר: "כֹּה-אָמַר ה' צְבָאוֹת: עוֹד יְהִיֶה בְּמָקוֹם הַזֶּה הַחֶרֶב מֵאִין-אָדָם וְעַד-בְּהֵמָה וּבְכָל-עֲרִי וְנֹה רְעִים, מִרְבָּצִים צֵאן. בְּעָרֵי הַהָר, בְּעָרֵי הַשְּׁפֵלָה וּבְעָרֵי הַנֶּגֶב וּבְאֶרֶץ בְּנֵי־מִן וּבְסֻבֵּי יְרוּשָׁלַם וּבְעָרֵי יְהוּדָה עַד תַּעֲבֹרְנָה הַצֵּאן עַל-יְדֵי מוֹנֶה, אָמַר ה'". (לג, יב-יג)

בדברי ה' מפי ירמיהו משתקפת שאיפה להחזיר את העם אל חיי הרועים, משום שהבעיות של גידול היבולים הן-הן שפיתו את האיכר הישראלי ללמוד אצל החקלאי הכנעני את עבודת האיליים (ובפרט את עבודת הבעל, אל הגשם הכנעני) וכתוצאה מכך להינתק מן האמונה בקב"ה.

צליליה של מחלוקת אידיאולוגית זו עולים כבר מפרידתו של לוט מעל אברהם. בבראשית יג, ט, לאחר מריבה בין רועי אברהם לרועי לוט בשל מקנם הרב, מציע אברהם ללוט: "הֲלֹא כָל-הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ, הַפָּרָד נָא מֵעַלִי: אִם-הִשְׁמַאל וְאִימְנָה, וְאִם-הַיְמִין וְאִשְׁמְאֵילָה". לוט יכול לבחור לו שטחי מרעה בצפון ארץ כנען או בדרומה. אולם הוא בוחר אחרת: "וַיֵּשֶׁא-לוֹט אֶת-עֵינָיו, וַיֵּרָא אֶת-כָּל-כַּפְר הַיַּרְדֵּן כִּי כָלָה מִשְׁקָה לְפָנָי שַׁחַת ה' אֶת-סֹדֶם וְאֶת-עֲמֹרָה, כַּגֵּן-ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, בְּאֶקֶה צֶעֶר" (שם, שם, י). לאחר ששב עם אברהם ממצרים, לשם ירדו בימי הרעב, בוחר לוט לדבוק באורח החיים המצרי, ולא בזה של אברהם, למרות הסיאוב הנלווה אליו בסדום (וכפי שראינו, לא רק שם).

כִּי-תוֹעֵבֵת מִצְרַיִם כָּל-רָעָה צֵאן – זהו אפוא רק תירוץ, שניתן לראותו אפילו כאמירה סרקסטית שנועדה לומר בדיוק את ההיפך. דומה כי הפרדתם של בני ישראל היורדים מצרימה מן העם היושב בארץ אינה מעשה פרגמטי בלבד, אלא כפי הנראה התערבות של רוח הקודש השורה על יוסף, המכוונת אותו לשמר את בני ישראל במצבם הרוחני הטהור עד לגאולתם.

הדברים מבוססים על הספרים: "מדבר ורועה במורשת ישראל" מאת נגה הראובני; "עיונים בפרשת השבוע" (סדרה שניה) מאת הרב אלחנן סמט.